

Реферат на тему: "О. С. Пушкін в дитячій літературі"

Олександр Пушкін

Тема:

О.С. Пушкін в дитячій літературі

Олександр Сергійович Пушкін

(1799-1837)

Хоча О. С. Пушкін нічого і не писав спеціально для дітей, його твори вже за життя поета були популярними серед малих читачів. О.С. Пушкін був вихователем юнацтва. "Є завжди щось особливо благородне, лагідне, ніжне, благоухання й граціозне в усякому почутті Пушкіна",— писав В.Г. Белінський. Поезія О. С. Пушкіна "допомагає чудовим образом виховувати в собі людину".

Такого ж великого значення поезії Пушкіна надавав і М.Г. Чернишевський. Він вважав, що справжні поети, яким був і О.С. Пушкін, є керівниками людей. Читаючи їх твори, "ми привчаємось відвертатися від усього пошлого і поганого, розуміти чарівність усього доброго і прекрасного, любити все благородне; читаючи їх, ми самі стаємо кращими, добрішими, благороднішими"

В дитяче читання увійшли вірші й казки О.С. Пушкіна. Лірика поета, в якій знайшли відображення його роздуми і переживання, актуальні проблеми того часу, навколишня дійсність і визвольний рух, впливала на формування суспільної свідомості, підтримувала твердість духу в декабристів, засланих у Сибір. Лірика, в якій поет створює образ передової людини, протестанта і життєлюбця, оспівує дружбу, вірне кохання, рідну природу, широко відома дітям. Добре знають вони вірш "Зима" (уривок з роману "Євгеній Онегін"), "Зимовий вечір", уривки з "Осені", "Руслана і Людмили" та інші твори. Але найбільше близькі їм казки Пушкіна.

Казки поет писав у зрілий період своєї творчості, хоча цікавився ними все життя. З захопленням слухав Пушкін казки своєї няні Орини Родіонівни, вивчав, збирав і записував фольклор різних народів, а потім талановито використовував його у своїх творах. Так, у поемі "Кавказький бранець" знаходимо черкеську пісню, в "Бахчисарайському фонтані" — татарську, у поемі "Цигани" — молдавські пісні, а у віршах "Козак", "Гусар" та в поемі "Полтава" — мотиви українського фольклору. У повісті "Капітанська дочка" Пушкін використовує багато приказок, прислів'їв, а також казку про орла і ворона, в якій народ віддає перевагу героїчній смерті перед рабським животінням. Поета приваблює не тільки реалістична основа народної творчості, а й її соціальний та моральний зміст, життєрадісність, "веселе лукавство розуму народу", багатство думок, проста, яскрава мова.

Особливо захоплювався Пушкін казками. У листі до брата він писав: "Що за розкіш ці казки, кожна є поема". Сам поет написав п'ять казок: "Казка про попа і наймита його

Балду" (1830), "Казка про царя Салтана, про сина його славного й могутнього богатира князя Гвідона Салтановича та про прекрасну царівну Лебедицю" (1831), "Казка про рибака та рибку" (1833), "Казка про мертву царівну та сімох богатирів" (1833), "Казка про золотого півника" (1834).

В основу більшості своїх казок поет поклав народну творчість. Так, для "Казки про царя Салтана..." він використовує народну казку "Косоручка", для "Казки про рибака та рибку" — "Жадібна баба", а для "Казки про мертву царівну..." — "Чарівне дзеркало". Проте казки О.С. Пушкіна — це не поетичний переказ народної творчості. П. Бажов писав, що в чаруючих красою і розумом казках Пушкіна ми бачимо "чудесний сплав, де народна творчість невід'ємна від особистої творчості поета".

Незважаючи на талановитість Пушкіна-казкаря, багато сучасників поета (Є. Баратинський, М. Гоголь, І. Тургенев та ін.) зустріли його казки негативно. Критики вважали, що Пушкін наслідує народну творчість, що за художніми якостями його казки стоять нижче, ніж інші твори.

Прекрасними за витонченістю, чудовими за змістом казками Пушкіна захоплювався М. Горький. Вони вражали його глибиною думки, людяністю, ліризмом, чарівністю вірша, виразністю мови.

У казках Пушкіна все змальовано просто, в дусі народних понять про мораль, в дусі народних симпатій і антипатій, їм властивий гуманізм, пошана до простих людей, прагнення до волі й щастя, оптимізм, але в них відчувається кошмар сучасності, хвилювання за майбутнє людей.

Більшість казок Пушкіна має сатиричний характер, і сатира в них ще більш соціальне загострена, ніж у народних. Наприклад, "Казка про попа і наймита його Балду" — це гостра сатира на попів.

Жадібний піп шукає дешевого служника, який вмів би "і коні доглядати, і шить, і варить, і майструвати". Проте піп не тільки скупий, а й дурний, бо понадіявся на російське "авось". До того ж він ще й боягуз: тремтячи від страху, боячись розплати, він посилає Балду до чортів збирати оброк (скільки в цій сцені сатири!).

Як і в народній творчості, в усіх казках О.С. Пушкіна сатирично змальовано і царів. Так, у "Казці про мертву царівну та сімох богатирів" він створює образ жорстокої, пихатої вередливої і самозакоханої цариці, єдиною втіхою якої була розмова з дзеркалом:

"Любе дзеркальце, скажи
Та мій сумнів розв'яжи:
Хто на світі наймиліший,
Найгарніший, найбіліший?"

Почувши, що вона "за людей усіх миліша, і рум'яніша, й біліша", цариця починає "сміятись та радіть! — і підморгувать очима, і поводити плечима", і крутитись перед своїм дзеркальцем.

Образ її подається в сатиричному плані. Сповнена чорних заздрощів, цариця наказує прислужниці своїй "завести царівну в хащі" і живу покинути там "на поживу

злим вовкам". Побачивши царівну живою, вона від люті вмирає.

Сатирично змальовує О. С. Пушкін царя Дадона у "Казці про золотого півника". Дадон обмежений, дурний і лінивий, він царствує "лежма на боку". Його не можуть розбудити навіть тоді, коли державі загрожує небезпека:

"Царю! Батьку милостивий! —
Воевода стогне сивий —
Встань, велителю! Напасть!" —
"Що таке? Заснуть не дасть! —
Цар крізь позіхи до нього —
Га? Хто там? Чого й до чого?"

Цар дає розпорядження послати на схід війська, і лиш стихло все, Дадон знову "здрімався".

Цар — сластолюбивий. Побачивши шамаханську царицю, він "перед нею зднімів" і забув навіть про смерть своїх синів.

Дадон — брехливий, він не дотримує слова, даного старому зорезнавцеві. Пушкін змальовує безславний кінець Дадона.

"Казка про золотого півника" — це політична сатира. Написав поет її в період загострення своїх взаємин з російським царем. У листі від 1834 р. він пише: "Не дай бог синові йти по моїх слідах, писати вірші та сваритися з царями... Батогом обуха не перебити". Натякає на це поет і в казці: звіддар почав було просити царя віддати йому шамаханську царицю, але той грізно закричав:

" Одійди, як хочеш жить! "
Дід почав був сперечатись,
Та не з кожним слід змагатись:
Цюкнув цар його жезлом.
Просто в лоб. Упав мішком
Бідолаха.

О.С. Пушкін нещадно засуджує сваволю, деспотизм царів, весь самодержавно-кріпосницький лад. Характерна і не випадкова кінцівка "Казки про золотого півника":

Казка-вигадка, проте
Щось тут, браття, не пусте!

"Казка,— як говорить поет,— добрим молодцям урок".

Сатиричний образ цариці поет створює і в "Казці про рибака та рибку". Чим вище по соціальній драбинці піднімається зла баба, тим жорстокішою стає. Ось вона, стовпова дворянка, б'є дбайливих слуг, "за чуба тягає", а чоловіка, який робить їй стільки добра, зовсім не хоче знати.

Баба на старого нагримала і на "стайню до коней послала".

Ставши грізною царицею, вона поводить себе ще жорстокіше. Навкруги неї стоїть "грізна сторожа, за плечима — списи та сокири". На діда вона і не глянула,

Тільки гнати з очей його звеліла.

Тут підбігли пани та бояри,

Старого у шию заштовхали.

А на дверях сторожа надбігла,

Та сокирами ледь не зарубала.

І в цій казці, як і в усній народній творчості, сатирично змальовані панівні класи. У народному дусі змальовує Пушкін і позитивні образи: Балду, трудівника діда, Царівну, Гвідона. Як і в народних побутових казках, поет показує моральні переваги простого служника Балди над попом. Балда роботящий, він "працює за сімох":

Ще з ночі в нього все ходором ходить,

Виоре нивку, заскородить,

Піч затопить, усе заготує, закупить,

Яєчко спече та сам і облупить.

Балда сміливий, спритний і винахідливий, завдяки чому вийшов переможцем і в змаганні з чортами, забрав у них ту подать велику, за якою послав його піп.

Працьовитий, добрий, розумний і другий позитивний герой з казок Пушкіна — дід ("Казка про рибака та рибку").

Кращими рисами характеру, притаманними людям з народу, наділяє О.С.Пушкін царівну. Вона гарна хазяйка: в теремі богатирів до ладу прибрала, "засвітила богу свічку, розпалила жарко пічку...". Богатирям вона пошану віддала:

... Низько в пояс уклонилаь,

Лагідно перепросилась,

Що, мовляв, до них зайшла,

Хоч непрохана була.

Коли її пригощають, то від "зеленого вина відмовляється вона, пиріжок лиш розломила та шматочок відкусила".

Царівна вміє щиро і вірно кохати. Коли семеро братів, молодців-богатирів, пропонують їй обрати поміж ними чоловіка, вона відповідає, що в неї є наречений — королевич Єлисей. Відповідь її дуже нагадує відповідь сільської дівчини:

"Ой ви, хлопці молоденькі,

Братики мої рідненькі!..

Як неправду я повім,

Божий гнів спаде на мене!

Що чинить? Я ж наречена!"

Царівні властиві кращі риси російської жінки: скромність, простота, сердечність, чуйність, любов до праці, вірність слову. Образ прекрасної царівни Лебедиці, яка є символом дівочої краси, оспіваної в народних піснях, створює Пушкін у "Казці про царя Салтана...".

Своєю невиданою красою вона

Денне світло затіняє,

А вночі, як сонце, сяє,-

Місяць у косі блищить,

На чолі зоря горить

А сама вона, як пава,
Походжає величаво,
Як розмову поведе —
Наче горлиця гуде.

Серед образів позитивних героїв у казках Пушкіна особливо приваблює малого читача славний і могутній богатир князь Гвідон, який врятовує життя своє й матері. Гвідон винахідливий, сміливий, має неабияку силу:

Ломить він од дуба сук,
У тугий згинає лук,
Від хреста шнурок шовковий
Натягнув на лук дубовий,
Рівну гілочку зломив,
Стрілку легку загострив
І пішов пополювати,
Дичину роздобувати.

У казках Пушкіна тісно переплітаються фантастика з реалістичним змалюванням тогочасної дійсності. Реалістично змальований піп ("Казка про попа і наймита його Балду"), цариця, взаємини між нею і царівною ("Казка про мертву царівну"), "ветха землянка", в якій жили дід і баба ("Казка про рибака та рибку"), але в усіх казках знаходимо і фантастичні образи, фантастичні перетворення: лебедиця перетворюється в дівчину, мертва царівна воскресає, білка золоті горішки гризе, золотий півник охороняє кордони держави, бісенята змагаються з Балдою та ін.

Фантастиці Пушкін надає реалістичного обриса, навіть чортів поет змальовує так, що вони не лякають, а викликають сміх:

Виринуло те бісенятко,
Занявчало, як голодне кошенятко.

Після змагання з Балдою бісеня зовсім знесилилось, воно, "висунувши язик, мордочку піднявши", прибігло, задихаючись, "мокре геть, лапкою втираючись".

Письменник використовує зменшувально-пестливі іменники (бісенятко, кошенятко), виразні порівняння (сама вони, як пава; розмову поведе — наче горлиця гуде).

Значне місце в казках Пушкіна займає природа. Інколи вона співчуває героєві. Так, у "Казці про царя Салтана..." "хвиля вільна водяна бочку винесла легенько і відлинула тихенько". Кілька разів змінюється стан моря в "Казці про рибака та рибку", воно по-різному реагує на капризи і бажання ненажерливої баби, засуджує її поведінку. Спочатку, коли дід прийшов до моря, воно злегенька задрало, коли прийшов вдруге, скалаламутилось сине море, втретє — неспокійне сине море, а вчетверте приходить старий — почорніло сине море. Коли ж стара захотіла бути морською володаркою, щоб рибка золота була в неї на побігеньках, море сердито почало бушувати, піднімати розгнівані хвилі — ходять хвилі, і стогнуть, і виють.

Як і в усній народній творчості, герої казок звертаються до моря, вітру, сонця,

благають їх допомогти. Так, князь Гвідон просить "гульливу та швидку" хвилю морську не губити його й матері, а викинути їх на суходолі. Королевич Єлисей, шукаючи свою наречену, розпитує у вітру, місяця, сонця, чи не знають вони, де царівна молода. І сили природи вступають у розмову з героєм: ясне сонечко дає йому пораду, білолиций, ясноокий місяць заспокоює, а вітер, "гордий володар", допомагає знайти наречену.

Надзвичайно проста, виразна і лаконічна мова казок Пушкіна, в них мало епітетів, метафор, порівнянь. У розповіді переважають іменники, дієслова. Наприклад, біс "під кобилу підліз, та натужився, та напружився, підняв кобилу, два кроки ступнув, на третім упав, ніжки простягнув" ("Казка про попа і наймита його Балду").

Кількома словами Пушкін вміє намалювати портрет і розкрити внутрішній світ свого героя. Так, наприклад, цариця з "Казки про мертву царівну...":

...Молодиця,
Що й казати, була цариця:
І висока, і струнка,
І розумна, і метка,
Тільки дуже вередлива,
Гордовита та злослива.

Деякі казки О.С. Пушкіна за своєю композицією нагадують народні, вони мають зачин: "Жив старий із своєю старою біля самого синього моря" ("Казка про рибака та рибку") або "Десь-то, в тридев'ятім царстві, в тридесятім володарстві жив-був славний цар Дадон" ("Казка про золотого півника").

У казках Пушкіна зустрічаємо і приказки та прислів'я. Так, царівна Лебедиця каже Гвідону, який збирається одружуватися, що жона не рукавиця, з "ручки жінку не змахнеш та за пояс не заткнеш".

Часто трапляються в казках простонародні і книжні вислови:

Воеводи не дрімали,
Та ніяк не потрапляли:
Ждуть із півночі, аж на —
Лізе з півдня рать буйна...

Мова героїв Пушкіна індивідуалізована, вона є одним із засобів їх характеристики. Так, мова вередливої злої баби ("Казка про рибака та рибку") пересипана вульгаризмами. "Ой дурило ти, недотепа",— кричить на діда зла баба ("Казка про рибака та рибку"). Не краща мова і розгніваної цариці ("Казка про мертву царівну і сімох богатирів"), яка викрикує перед дзеркальцем: "Ах ти ж, капоснее скло! Брешеш ти мені на зло".

Нерідко О.С. Пушкін користується діалогом, що надає жвавості, динамічності сюжету, виразності мові персонажів, як, наприклад, розмова діда з золотою рибкою, з бабою, діалоги між Гвідоном і царівною Лебедицею, Гвідоном і купцями ("Казка про царя Салтана...") та ін.

Ігровий, веселий ритм властивий значній частині казок Пушкіна (більшість із них написано хореем).

Казки О.С. Пушкіна мали і мають велике значення для розвитку дитячої літератури; він вперше створив казки гострого соціального змісту, в них немає нудного моралізування, яке було властиве тогочасним творам для дітей; вони виховували і виховують любов до працюючих, винахідливих, сміливих і мужніх, простих і скромних людей, ненависть до жорстоких, злих, підступних, нероб.

Казки О.С. Пушкіна С.Я. Маршак називає скарбом для людини, яка зростає, бо вони сприяють всебічному вихованню дитини, сприяють вихованню людяності.

З творами Пушкіна читачі не розлучаються ніколи. "У кожного віку — свій Пушкін. Для маленьких читачів — це казки. Для десятирічних — "Руслан...". В дванадцять-тринадцять років нам відкривається пушкінська проза, "Полтава", "Мідний вершник". В юнацькі роки — "Онегін" і лірика.

А потім і вірші, і проза, і лірика, і поеми, і драматичні твори, і епіграми, і статті, і щоденники, і листи... і це вже назавжди!".

Творча спадщина великого поета — безсмертна.

"Геніальний Пушкін — справжнє уособлення і символ російського національно-історичного буття. В його безприкладній творчій могутності, багатогранності обличчя, небувалій бурхливості розвитку виразилась блискуча обдарованість і могутня сила великого народу, що його породив".